

Prof.Dr. Gülsüm KİLLİ YILMAZ

TL1060 Hakas Türkçesi II Ders Notu: 12. Ders “Hakas Türkçesinde Niteleme,”, Ankara Üniversitesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Ankara, 2021.

Hakas Türkçesinde İşaret Zamirleri (Көзідіг местоимениелер)

İşaret zamirleri bir şeyi, bir şeyin niteliğini, sayıyı ya da eylemi işaret ederek gösterirler: Пу тағ прайзынаң пөзік. Тігі кізілерні пілбинчем. Ол книга мини нимес.

Пу işaret zamiri konuşana yakın nesneyi işaret ederken, тігі konuşana uzak olan nesneyi, ол ise konuşanın görmediği, konuşan ile aynı ortamda bulunmayan nesneyi işaret eder:

Пу книга (холдағы книга).

Тігі книга (столдағы книга).

Ол книга (библиотекадағы книга).

Ол “о” hem işaret hem de kişi zamiridir:

Ол книга хығырча “О kitap okuyor”.

Ол книганы хайдаң алғазың? “О kitabı nereden aldın?”

Hakas gramerlerinde işaret zamiri olarak ele alınan ve bir adı niteleyen zamirler Türkiye Türkçesi gramer çalışmalarında işaret sıfatı olarak ele alınmaktadır: пу аал. ол күн, тігі хызычах vb. İşaret zamirleri isimleştiklerinde çeşitli durum eklerini ve bazı iyelik eklerini alabilmektir. Ancak durum eki aldıkları çoğu durumda kök hecede pek çok ses değişikliği ortaya çıkar. Örneğin пу işaret zamirinin 3. Tekli kişi iyelik eki almış biçimi мынзы, ол işaret zamirinin 3. teklik kişi iyelik eki almış biçimi анзы’dır. Bu biçimler üzerine çeşitli durum ekleri getirebilir: мынзының, мынзына, мынзын. мынзында, мынзынаң vb.

İşaret zamirlerinin durum kategorisinde çekimi şu şekildedir:

1.Адалғы п.	пу	тігі	ол
2.Тартылғы п.	мының	тігінің	аның
3.Пирілгі п.	пуға	тігее	ағаа
4.Көрімгі п.	мыны	тігіні	аны
5.Орынғы п.	мында	тігіде	анда
6.Сығынғы п.	мыннан	тігінең	аннаң

7.Ызылғы п.	пузар, мындар	тігізер, тігізынзер	аныңзар.андар
8.Пүдіргі п.	мынынаң	тігінең	аннаң,анынаң
9.Тиңнестіріс п.	мынча	тігіче	анча
10.Сылтағлығ п.	мыннаңар	тігінеңер	аннаңар

Çokluk biçiminde işaret zamirlerinin çekimi:

1. Адалғы п.	пулар	тігілер	олар
2. Тартылғы п.	пуларның	тігілернің	оларның
3. Пирілгі п.	пуларға	тігілерге	оларға
4. Көрімгі п.	пуларны	тігілерні	оларны
5. Орынғы п.	пуларда	тігілерде	оларда
6. Сығынғы п.	пулардаң	тігілердең	олардаң
7. Ызылғы п.	пуларзар	тігілерзер	оларзар
8. Пүдіргі п.	пуларнаң	тігілернең	оларнаң
9. Тиңнестіріс п.	пуларча	тігілерче	оларча
10. Сылтағлығ п.	пуларданаңар	тігілердеңер	оларданаңар

İşaret zamirleri 3. teklik kişi iyelik biçiminde kullanıldığında benzer nesnelere içinden birini işaret eder: мынзы минің харындазым, анзы аның ачазы.

İşaret zamirleri [+DAĞ] eki ile kullanıldığında niteleme işaret zamirine dönüşür: мындағ, андағ, тігдег.

Мындағ палыхтығ суғ көрбеем.

Мындағ, андағ, тігдег zamirleri de çokluk ve durum ekleri alabilirler:

Пір сан			
1. Адалғы п.	андағ	мындағ	тігдег
2. Тартылғы п.	андағның	мындағның	тігдегнің
3. Пирілгі п.	андаға	мындаға	тігдеге
4. Көрімгі п.	андағны	мындағны	тігдегні
5. Орынғы п.	андағда	мындағда	тігдегде
6. Сығынғы п.	андағдаң	мындағдаң	тігдегдең

7. Ызылғы п.	андағзар	мындағзар	тігдегзер
8. Пүдіргі п.	андағнаң	мындағнаң	тігдегнең
9. Тиңнестіріс п.	андағча	мындағча	тігдегче
10. Сылтағлығ п.	андағданаң	мындағданаң	тігдегденер

Көп сан			
1. Адалғы п.	андағлар	мындағлар	тігдеглер
2. Тартылғы п.	андағларның	мындағларның	тігдеглернің
3. Пирілгі п.	андағларға	мындағларға	тігдеглерге
4. Көрімгі п.	андағларны	мындағларны	тігдеглерні
5. Орынғы п.	андағларда	мындағларда	тігдеглерде
6. Сығынғы п.	андағлардаң	мындағлардаң	тігдеглерден
7. Ызылғы п.	андағларзар	мындағларзар	тігдеглерзер
8. Пүдіргі п.	андағларнаң	мындағларнаң	тігдеглернең
9. Тиңнестіріс п.	андағларча	мындағларча	тігдеглерче
10. Сылтағлығ п.	андағларданаң	мындағларданаң	тігдеглерденер

İşaret zamirlerinin [+ÇA] eki almış biçimlerinde de kök değişime uğramıştır: мынча “bunca”, анча “o kadar”, тігче “şu kadar, şunca”.

Нинче пирзенер, анча аларбыс “Ne kadar verirseniz o kadar alacağız”.

Kaynaklar:

Korkmaz Z. (2002) *Türkiye Türkçesi Grameri: Şekil Bilgisi*, Ankara: TDK

Хакасский язык. Морфология./Под ред. Карпова В.Г. - Учебное пособие (на хакасском языке) для студентов, обучающихся по специальности 021700.02-Филология (Хакасский язык и литература) – Абакан: Изд-во ХГУ им. Н.Ф. Катанова, 2004.

Патачакова Д.Ф. Хакас тілі. I чардығы. Лексика, фонетика, морфология: педагогической училище учебник. Пастағызын сыхча = Грамматика хакасского языка. Ч. I. Лексика, фонетика, морфология: Учебник для педагогического училища. Изд. 1-е. – Абакан: Хакас. кн. изд-во, 1955.